

Νέο μοντέλο για την εκπαίδευση χρηστών στις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες;

Μερσίνη Μορελέλη-Κακούρη

Εδώ και δεκαετίες οι βιβλιοθηκάριοι, ειδικά των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, δίνουν έμφαση και ασχολούνται όχι μόνο με τη συλλογή, την οργάνωση και τη διατήρηση υλικού για το κοινό τους, αλλά κυρίως με την πρόσβαση στην πληροφορία και την αποτελεσματική χρήση της. Η ενασχόληση αυτή συνετέλεσε στην ανάπτυξη ενός πλέγματος ειδικών υπηρεσιών, μαθημάτων, προγραμμάτων και συστημάτων που προσφέρονται σήμερα και τα οποία αναγνωρίζουμε με τους όρους library orientation, library instruction, library education, user education, bibliographic instruction, information management education, information literacy. Στη βιβλιογραφία συζητείται πλέον και παρουσιάζεται η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση με διαχωρισμό γενεών και τη δεκαετία του '80 εμφανίζεται η δεύτερη γενιά της. Σήμερα η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση έχει εξελιχθεί "σε ιδιαίτερη, αναγνωρισμένη περιοχή των δημόσιων υπηρεσιών στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, μια περιοχή με τη δική της βιβλιογραφία, τη δική της θεωρία, το δικό της περιεχόμενο και τα δικά της προβλήματα"¹.

Τι ακριβώς όμως είναι η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση των χρηστών; "Η διάδοση της μεθοδολογίας της πρόσβασης αποτελεί αντικείμενο της εκπαίδευσης των χρηστών στις βιβλιοθήκες. Είναι τμήμα της βιβλιοθηκονομικής εργασίας και έχει αποκτήσει εξέχουσα θέση λόγω της έκρηξης των πληροφοριών και λόγω της έμφασης που δίνεται στην αυτοεξυπηρέτηση και την ανεξαρτησία του χρήστη. Αναγνωρίζεται πως η δια βίου μάθηση αποτελεί πλέον τμήμα του κόσμου μας και λόγω της αυξανόμενης ανάγκης για συνεχή πληροφόρηση πρέπει κάθε άτομο να μπορεί να αντεπεξέρχεται αποτελεσματικά στις απαιτήσεις των καιρών. Αυτή η εκπαίδευση του χρήστη στη μεθοδολογία της πρόσβασης στις πληροφορίες βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του επαγγέλματος"².

"...η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση έχει στόχο να διδάξει στους φοιτητές πώς να αναλύουν τα προς έρευνα θέματα στα βασικά συστατικά τους στοιχεία

1. Constance Mellon ed. *Bibliographic Instruction: The Second Generation*. Littleton, CO : Libraries Unlimited, 1987, 189.

2. Elizabeth Frick, "Professional Training for User Education: the U.K." *Journal of Education for Library and Information Science*, 28 (Summer 1987), 27.

και να αναγνωρίζουν τα είδη των εργαλείων που απαιτούνται για την επεξεργασία των στοιχείων αυτών"³.

Η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση θα δημιουργήσει χρήστες που θα είναι πλέον γνώστες της πληροφορίας (information literate), θα είναι σε θέση, δηλαδή, να αναγνωρίσουν τις πληροφοριακές τους ανάγκες, να ταυτίσουν, να εντοπίσουν, να αξιολογήσουν και να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά την πληροφόρηση. Με άλλα λόγια η εκπαίδευση αυτή θα δημιουργήσει "εκπαιδευμένους καταναλωτές των πληροφοριών"⁴.

Τα παραπάνω εντοπίζονται σε χώρες όπου το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί, ενθαρρύνει, οδηγεί στη χρήση της βιβλιοθήκης. Ήδη από το 1876 στις ΗΠΑ οι αλλαγές των μεθόδων διδασκαλίας στα ανώτατα ιδρύματα απαιτούσαν από τον ίδιο το φοιτητή να διεξάγει έρευνα και ανεξάρτητη μελέτη, συμπληρωματικά προς τις διαλέξεις και το ένα εγχειρίδιο ! Αντίθετα, με δεδομένο το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και την εξάρτηση, καθηγητών και φοιτητών, κατά γενικό κανόνα, από το ένα και μοναδικό εγχειρίδιο θα χρειαστεί μεγάλη προσπάθεια για να αναδειχθεί η αναγκαιότητα της βιβλιοθήκης, ο συμπληρωματικός ρόλος που μπορεί αυτή να παίξει στην εκπαιδευτική διαδικασία παρέχοντας περισσότερη πληροφόρηση, αλλά και η ανάγκη να μάθουν οι φοιτητές που και πώς μπορούν να έχουν δια βίου πρόσβαση στην πληροφόρηση, επιστημονική, επαγγελματική, ακόμη και προσωπική. Με άλλα λόγια, δηλαδή, ο ρόλος του βιβλιοθηκάρου θα διευρυνθεί και δε θα είναι αυτός ο διαχειριστής και "τακτοποιητής" της γνώσης μόνο, αλλά θα είναι και δάσκαλος, παιδαγωγός, βοηθός των φοιτητών και του εκπαιδευτικού προσωπικού και βασικός συντελεστής της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Πρέπει, συγχρόνως, όμως, να είμαστε πολύ προσεκτικοί και να μελετήσουμε σοβαρά τους στόχους της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Συχνά προγράμματα της αποτυγχάνουν, γιατί σχεδιάζονται με πρότυπο το περιεχόμενο των μαθημάτων για πληροφοριακές υπηρεσίες και υλικό που παρακολούθησαν οι βιβλιοθηκάριοι κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στις σχολές βιβλιοθηκονομίας⁶. Καθ' όλη τη διάρκεια του σχεδιασμού, της εφαρμογής και της

3. Anne Baeaubian, Mary George και Sharon Hogan, "Things we Weren't Taught in Library School: Some Thoughts to Take Home". Σε *Putting Library Instruction In Its Place: In the Library And In the Library School*, C. A. Kirkendall, ed. Ann Arbor, MI: Pierian Press, 1978, 73.

4. Gabriela Sonntag και Donna M. Ohr, "The Development of a Lower- Division, General Education Course-Integrated Information Literacy Program", *College and Research Libraries*, 57 (July 1996), 331.

5. Eugene R. Hanson, "College Libraries: the Colonial Period to the Twentieth Century", Σε *Advances in Library Administration and Organization*, τ. 8, eds. Gerard B. McCabe και Bernard Kreissman. Greenwich, CT : JAZ Press, 1989, 174-176.

6. Kay F. Jones, "The Role of Library Schools in Educating Bibliographic Instructors". Σε *Teaching Librarians to Teach : On-the-Job Training for Bibliographic Instruction Librarians*. Metuchen, N.J. : Scarecrow, 1986, 9.

αξιολόγησης ενός προγράμματος Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης θα πρέπει να θυμόμαστε πως στόχος μας δεν είναι να παραγάγουμε "μικρούς" βιβλιοθηκάρους, αλλά να δώσουμε τη δυνατότητα στους χρήστες να αποκτήσουν τις γνώσεις και να αναπτύξουν τις δεξιότητες που θα τους επιτρέπουν, στο παρόν και στο μέλλον, να βρίσκουν το δρόμο τους μέσα στο χάος και την πληθώρα των πληροφοριών.

Άλλωστε και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν όσοι αρνούνται τη χρησιμότητα της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης εστιάζονται κυρίως στο ότι δεν είναι δυνατό να εκπαιδευτούν αποτελεσματικά στο αντικείμενο αυτό οι χρήστες με μια ωριαία παρουσίαση ή έστω παρακολουθώντας ακόμη και ένα σχετικό εξαμηνιαίο μάθημα. Αντίθετα, λέγουν, τους δημιουργούνται λανθασμένες εντυπώσεις και πολλοί πιστεύουν πως κατέχουν πλέον όλα όσα απαιτούνται για αποτελεσματική χρήση των βιβλιοθηκών. Θα πρέπει, λοιπόν, στα μαθήματα μας να τονίζουμε πως με αυτά απλώς εισάγουμε τους χρήστες μας σε τρόπους και μεθόδους έρευνας και τους φέρνουμε σε επαφή με το χώρο, τις υπηρεσίες και το προσωπικό της βιβλιοθήκης.

Απαραίτητη είναι επίσης η συνεργασία με το εκπαιδευτικό προσωπικό και η εξασφάλιση της εμπιστοσύνης τους στις γνώσεις και τις ικανότητες του βιβλιοθηκάρου, γιατί Βιβλιογραφική Εκπαίδευση στο κενό, χωρίς τη στήριξη τους, δεν οδηγεί πουθενά. Εδώ όμως τίθεται και ένα άλλο ερώτημα: πόσο συστηματική, οργανωμένη και ολοκληρωμένη είναι η εικόνα που έχει το εκπαιδευτικό προσωπικό για τη βιβλιοθήκη. Ειδικά στη σημερινή ηλεκτρονική εποχή των συνεχών εξελίξεων τόσο στον τρόπο αποθήκευσης όσο και πρόσβασης στις πληροφορίες θα πρέπει να έχουμε ως στόχο μας και την ενημέρωση και τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση και του εκπαιδευτικού προσωπικού. Δύσκολος, απαιτητικός, άχαρος ρόλος!

Ο ρόλος των σχολών βιβλιοθηκονομίας στην προετοιμασία των βιβλιοθηκάρων για τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση

Στις ΗΠΑ, όπου έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα η εκπαίδευση χρηστών, έχουν γίνει κατά καιρούς έρευνες που εξετάζουν το θέμα της προετοιμασίας των βιβλιοθηκάρων κατά τη διάρκεια των σπουδών τους⁷. Ειδικά η έρευνα των Μ. Ε. Larson και Ε. Meltzer⁸, κατέδειξε πως η εκπαίδευση χρηστών κατέχει κάποια θέση στα προγράμματα σπουδών βιβλιοθηκονομίας, είτε ως ξεχωριστό μάθημα, σε μικρό ποσοστό, είτε ενσωματωμένη σε άλλα μαθήματα, όπως είναι το σύνθημα. Θέματα που τίγονται στα μαθήματα αυτά είναι η ι-

7. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες: Susan Galloway, "Nobody is Teaching the Teachers", *Booklegger*, 3 (Jan.-Feb. 1976), 29-31; M. Pastine και K. Seiber, "Update on the Status of Bibliographic Instruction in Library School Programs", *Journal' of Education for Librarianship*, 21 (Fall 1980), S.A. Hogan, "Training and Education of Library Instruction Librarians", *Library Trends*, 29 (Summer 1980), 105-126; Mary Ellen Larson και Ellen Meltzer, ό.π., 9-16.

8. Mary Ellen Larson και Ellen Meltzer, ό.π., 14.

στορία και η φιλοσοφία της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, η διαπροσωπική επικοινωνία, διοικητικά προβλήματα, τεχνικές μάρκετινγκ, ο σχεδιασμός διδακτικού υλικού και σε σαφώς λιγότερη έκταση θεωρίες διδασκαλίας και μάθησης. Παρατηρείται επίσης η τάση να δίνεται έμφαση στο πρακτικό μέρος της εφαρμογής συγκεκριμένων προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης και όχι στο θεωρητικό μέρος που συνδέει τη δομή της βιβλιογραφίας των διαφόρων επιστημών με το βέλτιστο παιδαγωγικό τρόπο, με τον οποίο θα γίνει η προσέγγιση στη βιβλιογραφία αυτή.

Το 1993 στην προσπάθεια να διαμορφωθεί ένα υπόδειγμα μαθήματος Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του LOEX, εντοπίστηκαν ένδεκα σχολές βιβλιοθηκονομίας στις ΗΠΑ και τον Καναδά, που προσέφεραν αυτοτελή μαθήματα με σχετικό περιεχόμενο⁹. Τον Ιούλιο του 1997, ερευνά μου στο Web εντόπισε σχολές βιβλιοθηκονομίας στις ΗΠΑ¹⁰. Σε πέντε μόνο από αυτές υπάρχει ξεχωριστό μάθημα για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση¹¹, ενώ σε άλλες πέντε σχολές η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση αποτελεί τμήμα άλλων μαθημάτων, όπως Library Information Services, Reference and Information Science, Advanced Reference, Information Services and Sources, Online Information Sources and Services. Στις υπόλοιπες τριάντα δύο σχολές δεν αναφέρεται στο πρόγραμμα σπουδών και στις περιγραφές μαθημάτων ο όρος *Βιβλιογραφική Εκπαίδευση*, ή κάποιος παραπλήσιος.

Η Elizabeth Frick σε άρθρο της σχετικά με την προετοιμασία των φοιτητών βιβλιοθηκονομίας για τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση χρηστών στο Ηνωμένο Βασίλειο, επισημαίνει πως παρόλο που οι επαγγελματίες βιβλιοθηκάριοι προσπαθούν να εφαρμόζουν στις βιβλιοθήκες τους προγράμματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, καμιά από τις μεταπτυχιακές σχολές βιβλιοθηκονομίας δε φαίνεται να ανταποκρίνεται στην ανάγκη αυτή. Κανένα πρόγραμμα δεν εκπαιδεύει τους νέους βιβλιοθηκάρους στη θεωρία και τις τεχνικές που απαιτούνται για την προσφορά τέτοιων προγραμμάτων¹². Το κενό αυτό κα-

9. Shirley Cody, Esther Grassian και Trudi Jacobson, "*Sample BI Course Syllabus*", διαθέσιμο από το LOEX, Eastern Michigan University Library, Learning Resources and Technology, 48-197.

10. <http://www.ites.com/topten/libschools.html>

11. College of Library and Information Services, University of Maryland
<http://orion.umd.edu:8000/courses/742/clishp.html>

Library and Information Studies Department, Rutgers University,
<http://www.scils.rutgers.edu/lis/issues.html>

Graduate School of Library and Information Science, Simmons College,
<http://www.simmons.edu/graduate/gslis/m-course.html#08>

School of Library and Information Science, University of South Florida
<http://www.cas.usf.edu/lis/ugfall97.html>

State Univ. of New York at Buffalo <http://www.sils.buffalo.edu/courses.html#523>

12. Elizabeth Frick, ό.π., 27.

λύπτεται από την πρακτική εμπειρία που αποκτούν οι βιβλιοθηκάριοι εργαζόμενοι σε βιβλιοθήκες ή με την παρακολούθηση ημερίδων και σεμιναρίων, στο πλαίσιο μαθημάτων Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης.

Ποια όμως είναι η εικόνα της εκπαίδευσης των ελλήνων βιβλιοθηκάρων; Στα προγράμματα σπουδών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης και του Ιόνιου Πανεπιστημίου δεν αναφέρεται ούτε ως τίτλος μαθήματος, αλλά ούτε και ως τμήμα άλλου μαθήματος ο όρος *Εκπαίδευση χρηστών, Βιβλιογραφική Εκπαίδευση* ή κάτι παρόμοιο.

Περιεχόμενο της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης

Οι βιβλιοθηκάριοι των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών έχουν αναπτύξει πλέον, μετά από μελέτη και πρακτική δεκαετιών, τις παρακάτω μεθόδους προσφοράς προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης¹³:

1. *Παρουσίαση (Orientation)*. Παρουσιάζονται στους χρήστες οι χώροι, οι υπηρεσίες και ο τρόπος οργάνωσης μιας βιβλιοθήκης. Στόχος είναι η πρώτη γνωριμία του κοινού με τη βιβλιοθήκη ως σύστημα. Συνήθως προσφέρεται στους φοιτητές κατά το πρώτο εξάμηνο των σπουδών τους ή σε νέα μέλη του εκπαιδευτικού προσωπικού.
2. *Διάλεξη*. Παρουσιάζονται πηγές πληροφοριών και στρατηγικές έρευνας. Συνήθως είναι ωριαίας διάρκειας, πραγματοποιείται από βιβλιοθηκάριους που περιορίζονται στην επίδειξη του υλικού και των μεθόδων πρόσβασης σ' αυτό. Δεν προσφέρονται ευκαιρίες για ανταλλαγή απόψεων και πρακτική εξάσκηση.
3. *Ειδικό μάθημα*. Αποτελεί ξεχωριστό μάθημα, μέρος του προγράμματος σπουδών, διδάσκεται από βιβλιοθηκάριους καθ' όλη τη διάρκεια του εξαμήνου και οδηγεί ή όχι σε απόκτηση ακαδημαϊκών μονάδων.
4. *Εκπαίδευση που σχετίζεται με και αναφέρεται σε συγκεκριμένο μάθημα*. Στόχος είναι η εξοικείωση των φοιτητών με τη βιβλιογραφία και τις πηγές ενός συγκεκριμένου μαθήματος. Πραγματοποιείται σε συνεργασία με το διδάσκοντα, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, και διαρκεί συνήθως μια διδακτική περίοδο.
5. *Εκπαίδευση που είναι ενσωματωμένη σε μάθημα*. Αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των στόχων του μαθήματος, αναπτύσσεται σε συνεργασία του βιβλιοθηκάριου με το διδάσκοντα, έχει στόχο την παροχή πληροφοριών σχετικά με πηγές και στρατηγικές έρευνας στο συγκεκριμένο μάθημα και επαναλαμβάνεται, όταν και όσες φορές απαιτείται, κατά τη διάρκεια του εξαμήνου.

13. Lori Arp και Lizabeth A. Wilson, "Structures of Bibliographic Instruction Programs: a Continuum for Planning", *The Reference Librarian*, 24 (1989), 26-27 και Randall Hensley, "Teaching Methods", Σε *Sourcebook for Bibliographic Instruction*. Chicago, IL : BIS, ACRL, ALA, 1993, 32-35.

Ένα από τα θέματα που επανέρχεται συχνά στη βιβλιογραφία και για το οποίο υπάρχει πλέον συμφωνία μεταξύ των ερευνητών και συγγραφέων είναι πως η Βιβλιογραφική Εκπαίδευση πρέπει να περιλαμβάνει τη διδασκαλία θεωριών και εννοιών και όχι απλώς δεξιότητων και τεχνικών. Η Patricia Knapp ήταν από τους πρώτους που αναγνώρισαν τη σημασία της χρήσης και στη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση εννοιολογικών πλαισίων, δηλαδή γενικών αρχών που αντλώνται από το πεδίο σπουδής της βιβλιοθηκονομίας και χρησιμοποιούνται για την οργάνωση του περιεχομένου μιας διδακτικής ενότητας, αν θέλουμε η διδασκαλία αυτή να οδηγήσει σε γενικότερες εφαρμογές και να έχει αποτελέσματα μεγαλύτερης διάρκειας για τους φοιτητές.

Οι Pamela Kobelski και Mary Reichel σε άρθρο τους παρουσιάζουν επτά παραδείγματα εννοιολογικών πλαισίων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση¹⁴. Το πλαίσιο που βασίζεται στην παρουσίαση υλικού με τη μορφή του πληροφοριακού εργαλείου χρησιμοποιείται με επιτυχία στις σχολές βιβλιοθηκονομίας, αλλά μόνο του δεν ενδείκνυται για τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση, γιατί αποκλείει άλλα είδη δημοσιεύσεων που είναι απαραίτητα για την έρευνα και περιλαμβάνουν σημαντικές ιδέες και έννοιες.

Περισσότερο αποτελεσματικό φαίνεται να είναι το πλαίσιο που βασίζεται στη συστηματική έρευνα της βιβλιογραφίας μιας επιστήμης ή ενός τομέα. Σύμφωνα με την αρχή αυτή υπάρχουν λογικοί τρόποι για τη συλλογή πληροφοριών, όταν χρησιμοποιούμε πηγές βιβλιοθηκών. Η έμφαση δίνεται στην ανάλυση του είδους της πληροφόρησης που απαιτείται, και όχι στο είδος των πηγών που χρησιμοποιούνται¹⁵. Βέβαια για να αναπτύξει κανείς μια στρατηγική έρευνας πρέπει να γνωρίζει οπωσδήποτε το είδος και το σκοπό των πηγών που θα χρησιμοποιήσει. Ο φοιτητής θα μάθει για τα είδη και το περιεχόμενο των διάφορων εργαλείων και πηγών τοποθετώντας τα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, όπως π.χ. πώς οι εγκυκλοπαίδειες, τα λεξικά, οι βιογραφικές πηγές κλπ. παρέχουν τη βασική γνώση που θα τους επιτρέψει να εμβαθύνουν κατόπιν σε ένα θέμα, χρησιμοποιώντας άλλες πηγές, και όχι εξετάζοντας τα αποσπασματικά και χωρίς να τα συνδέει με συγκεκριμένους στόχους. Χρησιμοποιώντας το ίδιο πλαίσιο θα βοηθήσουμε το κοινό μας να αντιμετωπίσει εργαλεία πρόσβασης, όπως ο κατάλογος και οι βιβλιογραφίες, ως μέσα που οδηγούν στις απαιτούμενες πληροφορίες και όχι ως πηγές που πρέπει να κατανοηθούν για κάποιον άγνωστο ή μυστηριώδη λόγο¹⁶. Στόχος μας, λοιπόν, θα πρέπει να είναι να βρίσκουμε και να σχεδιάζουμε το κατάλληλο κατά περίπτωση εννοιολογικό πλαίσιο για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση, αν θέλουμε η παρουσίαση μας να έχει νόημα και να ανταποκρίνεται στις συγκεκριμένες και ποικίλες ανάγκες για πληροφόρηση.

14. Pamela Kobelski και Mary Reichel, "Conceptual Frameworks for Bibliographic Instruction", *Journal of Academic Librarianship*, 7:2 (1981), 73-77.

15. Pamela Kobelski και Mary Reichel, ό.π., 75.

16. Pamela Kobelski και Mary Reichel, ό.π., 75.

Απαραίτητη είναι επίσης η εξοικείωση των βιβλιοθηκάρων με τις βασικές αρχές και θεωρίες μάθησης, για να μπορέσουν να βοηθήσουν τους φοιτητές να σκέπτονται κριτικά και έτσι η διδασκαλία τους να έχει ουσιαστικά αποτελέσματα και χρησιμότητα. Επιστημονικές έρευνες και ενώσεις εκπαιδευτικών υποδεικνύουν τις μεθόδους ενεργητικής μάθησης ως περισσότερο αποτελεσματικές από την παραδοσιακή διδασκαλία κατά την οποία ο καθηγητής παρουσιάζει το υλικό του μέσω μιας διάλεξης, ενώ οι φοιτητές απλώς παρακολουθούν και κρατούν σημειώσεις, χωρίς να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία¹⁷. Στο πλαίσιο της ενεργητικής μάθησης ο φοιτητής ενθαρρύνεται να ομιλήσει, να ακούσει, να διαβάσει, να γράψει και να μελετήσει. Μπορεί έτσι να διασαφηνίσει, να αμφισβητήσει και τελικά να εμπεδώσει νέες γνώσεις¹⁸.

Η αναλυτική παρουσίαση θεωριών μάθησης δεν εμπίπτει στους στόχους της παρούσας εισήγησης. Η μελέτη της υπάρχουσας πλουσιότατης σχετικής βιβλιογραφίας, γενικής αλλά και ειδικής, που αναφέρεται συγκεκριμένα σε θέματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, θα βοηθήσει το βιβλιοθηκάριο να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο οι ενήλικες μαθαίνουν και να επιλέξει και να εφαρμόσει τις μεθόδους που ταιριάζουν περισσότερο σε κάθε περιβάλλον και ομάδα. Ενδεικτικά σημειώνεται πως σε δημοσίευση του Τμήματος Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης της Ένωσης Κολλεγιακών και Ερευνητικών Βιβλιοθηκών της ALA¹⁹, το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί εισαγωγή στη Θεωρία της Μάθησης και συνοδεύεται από σχετική βιβλιογραφία.

Εντοπισμός των αναγκών για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση

Βασικός στόχος των προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης είναι η παροχή βοήθειας στους φοιτητές για τον εντοπισμό υλικού που απαιτείται για τις εργασίες τους. Απώτερος στόχος θα πρέπει να είναι η εκπαίδευση τους, ώστε να καταστούν αποτελεσματικοί χρήστες των πόρων που υπάρχουν για πληροφόρηση σε οποιοδήποτε περιβάλλον και για οποιαδήποτε ανάγκη τους. Πιστεύω πως στην Ελλάδα η φιλοσοφία και η πρακτική που επικρατεί σχετικά με τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση είναι μάλλον περιορισμένη και πτωχή. Σε γενικές γραμμές πιστεύουμε πως μια περιήγηση στο χώρο της βιβλιοθήκης, μια επίδειξη της χρήσης του καταλόγου, του δελτίο-καταλόγου ή του αυτοματοποιημένου καταλόγου, και η παρουσίαση ορισμένων πληροφοριακών βιβλίων, αν υπάρχουν βέβαια και αυτά, ολοκληρώνει το πρόγραμμα και μας απαλλάσσει από τις υποχρεώσεις μας. Η άποψη αυτή τεκμηριώνεται ως ένα βαθμό και από μια πρόχειρη έρευνα που έγινε,

17. Katherine Strober Dabbour, "Applying Active Learning Methods to the Design of Library Instruction for a Freshman Seminar", *College and Research Library News*, July 1997.

18. Katnenne strober Dabbour, ο.π., 300.

19. *Sourcebook for Bibliographic Instruction*. Chicago, IL : BIS, ACRL, ALA, 1993.

το Σεπτέμβριο 1997, με τη μορφή προσωπικής ή τηλεφωνικής συνέντευξης, μεταξύ των υπευθύνων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της Θεσσαλονίκης. Διαπιστώθηκε πως δεν προσφέρεται από καμιά βιβλιοθήκη οργανωμένο πρόγραμμα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, είτε ως ιδιαίτερο μάθημα είτε ενσωματωμένο σε επιμέρους μαθήματα.

Η εικόνα που παρουσιάζεται όμως από τη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τον τρόπο σχεδιασμού και την παροχή της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης είναι εντελώς διαφορετική. Αναφέρεται συνεχώς στη βιβλιογραφία πως τα προγράμματα που προσφέρονται πρέπει να ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες του κοινού κάθε βιβλιοθήκης. Οι βιβλιοθηκάριοι πρέπει να βρίσκονται πάντοτε σε εγρήγορση, ώστε να εντοπίζουν αλλά και να προβλέπουν τις ανάγκες των χρηστών τους για εκπαίδευση. Ο βιβλιοθηκάριος θα πρέπει να ενημερώνεται από τα πρώτα ακόμη στάδια σχεδιασμού και οργάνωσης καινούριων μαθημάτων, ώστε όχι μόνο να μπορεί να προετοιμάσει και ο ίδιος το "μάθημα του", αλλά να μπορεί και να προτείνει στον καθηγητή εργασίες και πηγές που θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν οι φοιτητές για να εξοικειωθούν με το αντικείμενο τους.

Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες ο καθορισμός των αναγκών αυτών είναι σχετικά εύκολος. Όταν εγκαθίσταται π.χ. στη βιβλιοθήκη καινούριο σύστημα αυτοματισμού, όταν δημιουργούνται και προσφέρονται νέες υπηρεσίες, όπως πρόσβαση σε βάσεις πληροφοριών σε CD-ROM ή στο Internet είναι πασιφανές πως πρέπει να οργανωθούν σεμινάρια τα οποία θα ενημερώσουν και θα εκπαιδεύσουν τους χρήστες. Οι βιβλιοθηκάριοι, και ειδικά αυτοί του πληροφοριακού τμήματος, εντοπίζουν χρήστες που έχουν προβλήματα, π.χ. στη χρήση του καταλόγου, του πληροφοριακού υλικού, των ηλεκτρονικών πηγών πληροφόρησης. Με τον τρόπο αυτό, μπορούν να σχεδιαστούν ειδικά προγράμματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, τα οποία θα ανταποκρίνονται σε πραγματικές και εκφρασμένες ανάγκες και όχι πιθανές ή υποθετικές. Η παρατήρηση, επομένως, είναι ένας σημαντικός τρόπος εντοπισμού αναγκών. Η διεξαγωγή έρευνας με ερωτηματολόγιο για τον εντοπισμό των αναγκών για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση, φοιτητών και εκπαιδευτικού προσωπικού είναι ένας άλλος τρόπος που εφαρμόζεται ευρέως σε βιβλιοθήκες άλλων χωρών. Η έρευνα αυτή μπορεί να περιορίζεται μόνο στο θέμα της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, ή να αποτελεί ένα τμήμα γενικότερης έρευνας, π.χ. του βαθμού ικανοποίησης των χρηστών από την υπάρχουσα οργάνωση της βιβλιοθήκης, τις προσφερόμενες υπηρεσίες κλπ.

Ο Evan Ira Farber, ο οποίος θεωρείται πρωτοπόρος σε θέματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, υποστηρίζει πως αποτελεσματικότερος τρόπος εκπαίδευσης, ειδικά των προπτυχιακών φοιτητών στη χρήση της βιβλιοθήκης, είναι η ενσωμάτωση της στο περιεχόμενο άλλων ακαδημαϊκών μαθημάτων και η διδασκαλία της με τη μορφή εργασιών, που θα απαιτούν τη χρήση της βιβλιοθήκης κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού εξαμήνου. Ένας αποτελεσματικός τρόπος για να εντοπιστούν, στην περίπτωση αυτή, οι ανάγκες των φοιτητών για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση είναι να γίνονται συνεντεύξεις με μέλη ΔΕΠ/ΕΠ που θέλουν να αλλάξουν το περιεχόμενο ενός μαθήματος ή να

δημιουργήσουν ένα καινούριο. Συζητά ο βιβλιοθηκάριος με τον καθηγητή και μαθαίνει σχετικά με τους στόχους και το περιεχόμενο του μαθήματος: τι ακριβώς προσπαθεί να κάνει ο καθηγητής, τι θέλει να ξέρουν στο τέλος οι φοιτητές του και με ποια διαδικασία ελπίζει πως θα φτάσουν εκεί. Ο βιβλιοθηκάριος προσπαθεί να βρει τρόπους με τους οποίους μπορεί να βοηθήσει στην προσπάθεια αυτή, και ειδικά στο σκέλος της ενεργούς συμμετοχής των φοιτητών στη διαδικασία της μάθησης και του τρόπου αξιολόγησής τους. Τι προϋποθέτει αυτή η προσέγγιση; Πως πρέπει να γίνεται πολύ έγκαιρος σχεδιασμός του μαθήματος, ώστε να υπάρχουν τα χρονικά περιθώρια για ανταλλαγή απόψεων μεταξύ καθηγητή και βιβλιοθηκάριου και για έρευνα του υλικού, εντοπισμό πιθανόν νέων πόρων, πρόσκτηση τους ή εξασφάλιση της πρόσβασης σ' αυτούς²⁰.

Σχεδιασμός προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης

Μια από τις πρώτες και βασικές αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν, όταν αποφασιστεί να προσφερθούν μαθήματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης σε μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη είναι το ποιο τμήμα θα αναλάβει αυτό το έργο. Συνήθως, σε βιβλιοθήκες άλλων χωρών, το πληροφοριακό τμήμα έχει την ευθύνη της διοργάνωσης και παροχής τέτοιων προγραμμάτων, εφόσον οι βιβλιοθηκάριοι αυτού του τμήματος έχουν άμεση επικοινωνία με το κοινό και γνωρίζουν καλύτερα τις ερευνητικές ανάγκες και τα προβλήματα του.

Σε ορισμένες ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες παρουσιάζεται και πάλι το πρόβλημα διαχείρισης ενός παρόμοιου προγράμματος λόγω της ύπαρξης πολλών επιμέρους βιβλιοθηκών σχολών, τμημάτων κλπ. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι απαραίτητη η αρχική καλή οργάνωση. Ο ορισμός από την αρχή ενός γενικού υπεύθυνου και συντονιστή των προγραμμάτων, θα εξασφαλίσει την ομαλή λειτουργία τους. Ο υπεύθυνος αυτός θα αναλάβει να εντοπίσει αρχικά βιβλιοθηκάριους που ενδιαφέρονται και είναι σε θέση, λόγω προσόντων, δεξιοτήτων και σχέσεων με την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά και οργάνωσης των βιβλιοθηκών τους, να προσφέρουν μαθήματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Θέματα που θα τον απασχολήσουν και για τα οποία θα αναλάβει το ρόλο συντονιστή είναι η έρευνα αναγκών για εκπαίδευση στις επιμέρους βιβλιοθήκες, η κατάρτιση προϋπολογισμού που θα εξασφαλίζει τη σωστή και συνεχή προσφορά ή διεξαγωγή του προγράμματος, η παροχή των προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, η συνεχής επιμόρφωση και ενημέρωση του προσωπικού που ασχολείται με Βιβλιογραφική Εκπαίδευση και η επιλογή των χώρων διεξαγωγής των προγραμμάτων καθώς και η εξασφάλιση και συντήρηση του απαραίτητου εξοπλισμού τους.

20. Evan Ira Farber, "Bibliographic Instruction at Earlham College", Σε *Bibliographic-Instruction in Eractice: a Tribute to the Legacy of Evan Ira Farber, based on the 5th Earlham College-Eckerd College Bibliographic Instruction Conference, Febr. 5-7, 1992*. Ed. by Larry Hardesty, Jamie Hastreiter, David Henderson. Ann Arbor, Mich. : Pierian Press, 1993, 5.

Το σημαντικότερο βήμα στην όλη διαδικασία αποτελεί η διαμόρφωση των σκοπών και στόχων των προγραμμάτων. Σκοπός είναι το τελικό αποτέλεσμα στο οποίο στοχεύει και το οποίο προτίθεται να πετύχει κανείς. Οι σκοποί αυτοί θα πρέπει να είναι μετρήσιμοι, θα πρέπει δηλαδή, στο τέλος του προγράμματος, να είναι δυνατή η διαπίστωση της επίτευξής τους. Όταν διαμορφώνουν αντικειμενικούς σκοπούς οι βιβλιοθηκάριοι, θα πρέπει να θέσουν ερωτήματα όπως: Τι αποτελέσματα επιδιώκουμε; Ποιες είναι οι αλλαγές που επιθυμούμε να προκύψουν²¹; Στόχος είναι το απτό αποτέλεσμα που περιμένουμε να έχουμε μετά την εφαρμογή ενός προγράμματος. Ένας αντικειμενικός σκοπός μπορεί να έχει περισσότερους από έναν στόχους. Οι δε στόχοι είναι πιο συγκεκριμένοι από τους αντικειμενικούς σκοπούς. Αν π. χ. αντικειμενικός σκοπός ενός προγράμματος είναι να "αισθάνονται οι φοιτητές άνετα στη βιβλιοθήκη", ένας στόχος μπορεί να είναι η δημιουργία φιλικού, άνετου και ευχάριστου περιβάλλοντος με την κατάλληλη διαρρύθμιση, επίπωση, φωτισμό κλπ. και ένας δεύτερος η οργανωμένη περιήγηση τους στο χώρο της²².

Οι σκοποί και οι στόχοι θα πρέπει να είναι ρεαλιστικοί, εφικτοί και κατάλληλοι για το συγκεκριμένο περιβάλλον. Η σαφήνεια και η διαύγεια είναι βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να διακρίνουν τους στόχους ενός προγράμματος: κατά τη σύνταξη τους θα πρέπει να αποφεύγονται λέξεις, όροι, φράσεις που μπορεί να δημιουργήσουν σύγχυση, έχουν διάφορες σημασίες ή δεν είναι αρκετά συγκεκριμένες. Όπως αναφέρεται "στόχος με νόημα είναι αυτός που πετυχαίνει να μεταφέρει την πρόθεση σου. Η καλύτερη διατύπωση είναι εκείνη που αποκλείει το μέγιστο αριθμό πιθανών σημασιών εκτός από εκείνη που σε ενδιαφέρει"²³.

Χρήσιμο βοήθημα για τον Έλληνα βιβλιοθηκάριο για τη σύνταξη στόχων για προγράμματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης σε ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, αποτελεί ο οδηγός *Read this First*²⁴.

Αξιολόγηση προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης

Αξιολόγηση είναι το μέσο με το οποίο συλλέγουμε πληροφορίες για να λάβουμε κάποιες αποφάσεις ή να απαντήσουμε σε ερωτήματα που μας απα-

21. Anne F. Roberts, "Writing general and Performance Objectives for Curriculum Development", Σε *Teaching Librarians to Teach : On-the-Job Training for Bibliographic Instruction librarians*. Metuchen, N.J. : Scarecrow, 1986,47-48.

22. Alice S. Clark και Kay F. Jones "Writing Objectives: Methodology and Examples", Σε *Teaching Librarians to Teach : On-the-Job Training for Bibliographic Instruction librarians*. Metuchen, N.J. : Scarecrow, 1986, 53.

23. Robert F. Mager, *Preparing Instructional Objectives*, 2nd ed. Belmont, CA : Fearon Publishers, 1975, 18.

24. *Read this First: an Owner's Guide to the New Model Statement of Objectives for Academic Bibliographic Instruction / editors Carolyn Dusenbury et al.* Chicago : BI Section. ACRL, ALA, 1991,7

σχολούν. Η αξιολόγηση είναι ένας όρος και μια διαδικασία που είτε δεν έχει θέση στον ελληνικό εργασιακό χώρο, είτε επιτελείται εντελώς συμβατικά, χωρίς καμιά ουσιαστική σημασία ή από αποτέλεσμα, θετικό ή αρνητικό. Αξιολογούνται τα ιδρύματά μας, αξιολογείται το προσωπικό τους, αξιολογούνται οι προσφερόμενες υπηρεσίες εν γένει; Πόσες βιβλιοθήκες κάνουν οργανωμένα και τακτικά αξιολόγηση των υπηρεσιών τους, της συλλογής τους, του προσωπικού τους; Τελικά, μόνο οι φοιτητές μας αξιολογούνται!

Για να έχει νόημα η προσφορά προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης και για να είμαστε βέβαιοι πως τα προγράμματα που προσφέρουμε ανταποκρίνονται σε πραγματικές ανάγκες, πραγματοποιούνται με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο και πετυχαίνουν το σκοπό τους, είναι απαραίτητο να αναπτύξουμε συστήματα αξιολόγησης τους. Το πρώτο μας βήμα προς την κατεύθυνση αυτή θα είναι να αποφασίσουμε τι θέλουμε να αξιολογήσουμε. Υπάρχει άφθονη βιβλιογραφία για την αξιολόγηση προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Οι μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται είναι πολλές και ποικίλες. Συνήθως οι τεχνικές αξιολόγησης στοχεύουν στο να διαπιστώσουν τις γνώσεις που έχουν οι φοιτητές για τις βιβλιοθήκες και τους πόρους τους, τις δεξιότητες τους και τη γνώμη τους γι' αυτές²⁵. Σημαντικό όμως είναι να καταδειχθεί πως η εκπαίδευση των χρηστών συντελεί θετικά στον τρόπο με τον οποίο οι φοιτητές *χρησιμοποιούν* τη βιβλιοθήκη²⁶.

Έχει ήδη γίνει αναφορά στην παρουσία αυτή στην αναγκαιότητα εντοπισμού των αναγκών του κοινού για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση, όπου θα έπρεπε, θεωρητικά, να βασίζεται κάθε πρόγραμμα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Η ανάλυση των αναγκών αποτελεί αξιολόγηση της παρούσας κατάστασης, γιατί με αυτήν αποφασίζεται αν ένας τομέας απαιτεί βελτίωση, καθώς και το είδος των προγραμμάτων που θα επιφέρουν αυτή τη βελτίωση²⁷. Η ανάλυση των αναγκών της κοινότητας είναι χρήσιμο να πραγματοποιείται ακόμη και μετά την έναρξη προσφοράς των προγραμμάτων, γιατί μόνο έτσι θα είμαστε σίγουροι ποια κατεύθυνση πρέπει να ακολουθήσουμε.

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των προγραμμάτων εφαρμόζεται η *διαμορφωτική* αξιολόγηση, μια συνεχής διαδικασία, για να διαπιστωθεί η πορεία των προγραμμάτων, να εντοπιστούν τυχόν προβλήματα και να αναζητηθούν λύσεις. Οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν έρευνα μεταξύ των φοιτητών ή ασκήσεις αμέσως μετά το πρόγραμμα εκπαίδευσης τους στη χρήση της βιβλιοθήκης ή εξέταση εργασιών τους. Η *αθροιστική* αξιολόγη-

25. David N. King και John C. Ory, "Effects of Library Instruction on Student Research: a Case Study", *College and Research Libraries*, 42 (Jan. 1981), 31.

26. Thomas Kirk, "A Comparison of Two Methods of Library Instruction for Students in Introductory Biology", *College and Research Libraries*, 32 (Nov. 1971), 465-474.

27. Mignon S. Adams, "Evaluation", Σε *Sourcebook for Bibliographic Instruction*. Chicago, IL : BIS, ACRL, ALA, 1993, 46.

28. Mignon S. Adams, *ό.π.*, 47.

ση εφαρμόζεται σε περιπτώσεις κρίσης. Όταν αμφισβητείται ένα πρόγραμμα, όταν υπάρχουν περιορισμοί δαπανών και περικόπτονται προγράμματα, όταν θέλουμε να αποδείξουμε τη συνολική αποτελεσματικότητα της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ενός ιδρύματος. Στοιχεία που έχουν συλλέγει κατά τη διάρκεια των διαμορφωτικών αξιολογήσεων παρέχουν την απαιτούμενη τεκμηρίωση²⁹. Ιδιαίτερα χρήσιμες είναι οι ερωτήσεις που προτείνει η Mignon S. Adams να θέσουν οι βιβλιοθηκάριοι, όταν αξιολογούν ένα πρόγραμμα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, καθώς και τα εργαλεία με τα οποία μπορούν να παράσχουν απαντήσεις³⁰.

Σύγχρονοι τρόποι παρουσίασης και περιήγησης της βιβλιοθήκης

Η ανάπτυξη του Web και η εξάπλωση της χρήσης του έχουν δημιουργήσει, σε διεθνές επίπεδο, ένα καινούριο μοντέλο παρουσίασης των ακαδημαϊκών κυρίως βιβλιοθηκών, καθώς και καινούριους τρόπους και μεθόδους πρόσβασης στο υλικό τους. Συχνά η παρουσίαση της βιβλιοθήκης και των υπηρεσιών της και η διδασκαλία των τρόπων χρήσης, κυρίως των ηλεκτρονικών πηγών πληροφόρησης, προσφέρεται από τις σελίδες των βιβλιοθηκών στο Web. Η πρακτική αυτή είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη μεταξύ των βιβλιοθηκών της Β. Αμερικής. Την τελευταία δε διετία παρατηρείται παρόμοια δραστηριότητα και σε βιβλιοθήκες του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Αυστραλίας. Μια τέτοια προσέγγιση προϋποθέτει το συνδυασμό και τη σύζευξη των τεχνολογικών επιτεύξεων με τις τεχνικές Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης των χρηστών.

Τι παρατηρείται στο χώρο των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών; Ερευνά μου που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 1997 εντόπισε δέκα τέσσερα πανεπιστήμια και οκτώ τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα που διέθεταν σελίδες στο Web³¹. Στις περιπτώσεις που υπάρχουν σελίδες για τις βιβλιοθήκες είναι φανερό, με ελάχιστες εξαιρέσεις, πως το προσωπικό τους δε συμμετείχε στο σχεδιασμό και την υλοποίηση τους, ούτε διαφαίνονται σαφής φιλοσοφία ή αντικειμενικοί στόχοι σχετικά με τους λόγους παρουσίασης τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως στις πέντε περιπτώσεις εκτενέστερης παρουσίασης της βιβλιοθήκης υπεύθυνοι των βιβλιοθηκών είναι πτυχιούχοι σχολών βιβλιοθηκονομίας.

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν υπάρχει λόγος να εμφανίζονται οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στο Web και τι επιπλέον ή ιδιαίτερο μπορούν να προσφέρουν στους χρήστες οι ηλεκτρονικοί οδηγοί χρήσης τους. Λαμβάνοντας υπόψη την εξάπλωση της νέας τεχνολογίας και στις ελληνικές βιβλιοθήκες η απάντηση θα είναι προφανώς θετική. Τα δε πλεονεκτήματα των

29. Mignon S. Adams, ό.π., 47.

30. Mignon S. Adams, ό.π., 48-49.

31. <http://alexandra.di.uoa.gr/dglib/GreekUniversities.html>

ηλεκτρονικών οδηγιών χρήσης βιβλιοθηκών, όπως καταγράφονται και στη βιβλιογραφία, μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

1. Προσφέρεται εκπαίδευση στη χρήση της βιβλιοθήκης όλες τις ώρες που αυτή είναι ανοιχτή, καθ' όλη τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους.
2. Ο χρήστης είναι ελεύθερος να επιλέξει το θέμα που τον ενδιαφέρει και να πραγματοποιήσει την ενημέρωση του με το δικό του ρυθμό, ανάλογα με τις δυνατότητες του, τα ενδιαφέροντα του και τις ανάγκες του και να επαναλάβει στάδια που θεωρεί πως δεν τα κατέχει επαρκώς.
3. Αποτελεί έναν ευκολότερο και πλέον προσβάσιμο τρόπο ενημέρωσης για άτομα που επιθυμούν να εργάζονται μόνα ή διστάζουν να απευθυνθούν στους βιβλιοθηκάρους.
4. Απελευθερώνει τους βιβλιοθηκάρους από ερωτήσεις ρουτίνας και τους δίνει τη δυνατότητα να ασχοληθούν με πιο ουσιαστικά θέματα.
5. Εξοικειώνει τους χρήστες με τη σύγχρονη τεχνολογία και τους επιτρέπει να προχωρήσουν σε πιο πολύπλοκα συστήματα ηλεκτρονικής πληροφόρησης.
6. Δίνει τη δυνατότητα στις βιβλιοθήκες να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες και τις προκλήσεις της νέας τεχνολογίας και να συμμετάσχουν ισότιμα με άλλα τμήματα και υπηρεσίες των ιδρυμάτων στη διαμόρφωση της νέας εικόνας τους.

Είναι επομένως κατανοητή η επιθυμία των βιβλιοθηκών να εμφανιστούν στο Web. Θα πρέπει όμως να προηγηθεί η σωστή στρατηγική, ώστε αυτή η παρουσία να είναι πλήρης, αποτελεσματική και χρήσιμη. Οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες παρουσιάζουν μια ιδιομορφία, λόγω του οργανωτικού τους πλαισίου και του συνήθως μικρού αριθμού προσωπικού που απασχολούν. Όμως, στη βιβλιογραφία παρουσιάζονται κυρίως οι εμπειρίες και οι προσπάθειες σχεδιασμού σελίδων για το Web από βιβλιοθήκες που έχουν πολυάριθμο προσωπικό και στόχο έχουν την εξυπηρέτηση του συνόλου ή της πλειοψηφίας του ακαδημαϊκού πληθυσμού των ιδρυμάτων τους. Γι' αυτό και προτείνεται η δημιουργία διαφορετικών ομάδων και επιτροπών για το σχεδιασμό αφενός, και την εφαρμογή και παρακολούθηση αφετέρου του σελίδων στο Web.

Ποια είναι η πολιτική που πρέπει να ακολουθήσουν οι Έλληνες βιβλιοθηκάριοι και ειδικά στις περιπτώσεις των βιβλιοθηκών σχολών ή τμημάτων που πολλές φορές απασχολούν ένα και μοναδικό άτομο και απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινό μελετητών ενός περιορισμένου αριθμού επιστημών; Τα τριάντα τέσσερα Τμήματα του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που διαθέτουν βιβλιοθήκες θα έχουν χωριστές εικονικές περιηγήσεις τους ή θα πρέπει να υπάρξει μια συγκεντρωτική, από όπου θα εκκινούν όλοι οι φοιτητές; Θα ήταν δυνατό να υπάρξουν γενικές οδηγίες για κοινά θέματα, όπως η χρήση του OPAC, έφοσον όλες οι βιβλιοθήκες χρησιμοποιούν το σύστημα Πτολεμαίος Π, και η χρήση του Internet. Τα παραδείγματα που θα χρησιμοποιούνται θα μπορούσαν να αντληθούν από διάφορες επιστήμες,

ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους φοιτητές να ταυτίσουν την έρευνα τους με το πραγματικό αντικείμενο σπουδών τους. Θα μπορούσε έπειτα να υπάρξει πρόσβαση σε συγκεκριμένες πληροφορίες που αφορούν κάθε βιβλιοθήκη, όπως η τοποθεσία τους, το ωράριο λειτουργίας τους, το προσωπικό τους, το υλικό τους ή ειδικά προγράμματα που προσφέρουν.

Επειδή, όμως, το θέμα πρέπει να αντιμετωπιστεί και να προταθούν λύσεις από άτομα που γνωρίζουν το χώρο και τις ιδιαιτερότητες του, μπορούσε, σε πρώτη φάση, να δημιουργηθεί σε κάθε ίδρυμα μια ομάδα ατόμων που ενδιαφέρονται για το συγκεκριμένο θέμα και επιπλέον διαθέτουν κάποια σχετική εμπειρία, όπως γνώση της HTML, προσφορά προγραμμάτων εκπαίδευσης χρηστών κλπ. Τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν σ' αυτό το στάδιο είναι³²:

1. Να καθοριστεί ο ακριβής σκοπός και το περιεχόμενο της σελίδας. Θα γίνεται περιήγηση όλης της βιβλιοθήκης ή θα διδάσκεται μια συγκεκριμένη δεξιότητα, π.χ. η χρήση του αυτοματοποιημένου καταλόγου της βιβλιοθήκης. Όπως αναφέρει και ο Jim Cunningham "σελίδες στο Web site χωρίς καθορισμένο σκοπό μοιάζουν με κτήριο χωρίς θεμέλια. Μπορεί να καταρρεύσει πολύ εύκολα, όταν προστεθούν οι τοίχοι, τα πατώματα και η οροφή. Ομάδες που προχωρούν κατευθείαν στο σχεδιασμό χωρίς να έχουν καθιερώσει το σκοπό, ανακαλύπτουν συχνά πως το προϊόν που προκύπτει είναι μια συλλογή, στην καλύτερη περίπτωση, άσχετων μεταξύ τους τμημάτων, και στη χειρότερη, εντελώς ασύμβατων μεταξύ τους ιδεών"³³.
2. Να καθοριστεί το κοινό στο οποίο θα απευθύνεται η σελίδα, ώστε η σύνταξη της να ανταποκρίνεται στις συγκεκριμένες ανάγκες του.
3. Να μελετηθούν οι σελίδες άλλων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, ώστε να υπάρξει εξοικείωση με επιτυχείς παρόμοιες προσπάθειες. Ενδεικτικά προτείνονται οι σελίδες των βιβλιοθηκών των Πανεπιστημίων Berkeley³⁴, Cornell³⁵, Illinois στην Urbana-Champaign³⁶, Michigan³⁷, Pennsylvania³⁸, Stanford³⁹.

32. Andrew Cox, "Hypermedia Library Guides for Academic Libraries on the World Wide Web", *Program*, 30:1 (Jan. 1996), 48.

33. Jim Cunningham, "So You Want to Put Your Library on the Web?" *Computers in Libraries*, February 1997, 42.

34. <http://www-resourses.berkeley.edu/nhplibraries>

35. <http://www.Ubrary.cornell.edu>

36. <http://www.grainger.uiuc.edu>

37. <http://www.umich.edu/UM-Library.html>

38. <http://www.library.upenn.edu>

39. <http://www-sul.stanford.edu>

4. Να ανατεθούν σαφείς αρμοδιότητες σε συγκεκριμένα άτομα που θα συνδυάζουν τεχνικές δεξιότητες και γνώσεις θεμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης.
5. Να μελετηθούν θέματα όπως η διάταξη του περιεχομένου των σελίδων, το μέγεθος των γραφικών, το μέγεθος των αρχείων κλπ.

Γενικά, η ομάδα σχεδιασμού και υλοποίησης θα πρέπει να έχει φιλόδοξους στόχους, αλλά να βαδίζει με προσεκτικά και ρεαλιστικά βήματα. Καλό θα είναι να δημιουργηθεί μια απλή πρώτη εκδοχή της σελίδας της βιβλιοθήκης και να προστεθούν τα όποια στολίδια αργότερα. Η δοκιμαστική επίσης χρήση της σελίδας και τα σχόλια συναδέλφων ή και χρηστών αποτελούν χρήσιμη πηγή πληροφόρησης για τους συντάκτες της. Στη βιβλιογραφία παρέχονται εκτενείς οδηγίες σχετικά με τα παραπάνω⁴.

Ενημέρωση για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση

Τις τελευταίες δυο δεκαετίες παρατηρείται μια ιδιαίτερα έντονη δραστηριότητα γύρω από θέματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Διεθνείς και εθνικοί οργανισμοί έχουν ως στόχο τους τη μελέτη και την προώθηση θεμάτων εκπαίδευσης χρηστών, αφθονούν οι σχετικές δημοσιεύσεις βιβλίων και άρθρων σε περιοδικά, εκδίδεται περιοδική έκδοση αφιερωμένη στη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση⁴¹, έχουν καθιερωθεί και πραγματοποιούνται ετήσια συνέδρια, γίνονται προσυνεδριακές συναντήσεις της IFLA και της ALA, πραγματοποιούνται σεμινάρια και συναντήσεις εργασίας, προσφέρονται μαθήματα Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης από σχολές βιβλιοθηκονομίας και υπάρχουν ομάδες συζητήσεων στο Internet.

Το 1977 δημιουργήθηκε το Τμήμα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης της Ένωσης Κολλεγιακών και Ερευνητικών Βιβλιοθηκών (Bibliographic Instruction Section of the Association of College and Research Libraries) που έχει ως σκοπό του "...να διευρύνει τις ικανότητες των βιβλιοθηκάρων ακαδημαϊκών και ερευνητικών βιβλιοθηκών που ασχολούνται με θέματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, ώστε να εξυπηρετούν αποτελεσματικά τις ανάγκες για πληροφόρηση των τωρινών και δυνητικών χρηστών των βιβλιοθηκών"⁴². Κύριες δραστηριότητες του τμήματος είναι α) το έργο που επιτελούν οι διάφορες

40. Mark Stover και Steven D. Zink, "World Wide Web Home Page Design: Patterns and Anomalies of Higher Education Library Home Pages", *Reference Services Review*, (Fall 1996), 9-11,

Pixey Anne Mosley και Daniel Xiao, "Touring the Campus Library from the World Wide Web", *Reference Services Review*, (Winter 1996), 8, Andrew Cox, ό.π., 42-45.

41. *Research Strategies : Journal of Library Concepts and Instruction*. Ann Arbor, MI: Mountainside Pub., 1983-

42. <http://www2.colgate.edu/instruction>

επιτροπές του και β) οι δημοσιεύσεις⁴³. Το 1997 εγκρίθηκαν και δημοσιεύτηκαν νέες κατευθυντήριες γραμμές για την προσφορά προγραμμάτων εκπαίδευσης στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες⁴⁴.

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της IFLA λειτουργεί από το 1993 το Round Table on User Education, σκοπός του οποίου είναι "η στήριξη της διεθνούς συνεργασίας για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης χρηστών, η προώθηση της έρευνας, η δημιουργία προγραμμάτων εκπαίδευσης χρηστών στις βιβλιοθήκες, η ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών για σχετικά προγράμματα, η ενθάρρυνση της παροχής διδακτικού σχετικού υλικού και η ενθάρρυνση της ανάπτυξης προγραμμάτων για την εκπαίδευση των βιβλιοθηκάρων σε θέματα εκπαίδευσης χρηστών"⁴⁵. Η *RT Review: Newsletter of the IFLA Round Table on User Education* είναι η ετήσια δημοσίευση τους.

Αξιόλογο είναι στον τομέα αυτό το έργο του *LOEX (Library Orientation Exchange) Clearinghouse for Library Instruction*⁴⁶ που αποτελεί στις ΗΠΑ το εθνικό κέντρο συλλογής υλικού που έχει προετοιμαστεί και χρησιμοποιείται από διάφορες βιβλιοθήκες για τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση των χρηστών τους. Η τριμηνιαία δημοσίευση του *LOEX News* περιλαμβάνει μόνιμη στήλη βιβλιογραφίας για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση, κατάλογο τεκμηρίων που έχουν κατατεθεί από διάφορες βιβλιοθήκες και προσφέρονται για δανεισμό, καθώς και πληροφορίες για σεμινάρια, συναντήσεις εργασίας και μαθήματα. Επίσης εδώ και είκοσι πέντε χρόνια διοργανώνεται από το κέντρο ετήσιο συνέδριο και εκδίδονται τα πρακτικά του.

Οι ηλεκτρονικές λίστες συζητήσεων αποτελούν έναν άλλο τρόπο ενημέρωσης για θέματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Η *BI-L*⁴⁷, η ομάδα συζήτησης θεμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 1990 και μετά από επτά χρόνια δραστηριότητας περιλαμβάνει 2543 συνδρομητές από 34 χώρες. Σκοπός της ομάδας είναι η αντιμετώπιση των πρακτικών, θεωρητικών και τεχνικών πλευρών της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Εξετάζονται, μελετώνται και αξιολογούνται στρατηγικές, προγράμματα και μηχανήματα που αναφέρονται ή χρησιμοποιούνται για Βιβλιογραφική Εκπαίδευση⁴⁸. Τα μηνύματα της λίστας αρχειοθετούνται για τέσσερις περίπου μήνες και είναι δυνατή η αναζήτηση τους και η ανάκτηση τους με λέξεις κλειδιά.

43. <http://www2.colgate.edu/instruction.gebase/bibliography.html#1997a>

44. "Guidelines for Instruction Programs in Academic Libraries / ACRL Guidelines". *College and Research Libraries News*, 58:4 (April 1997), 264-266.

45. <http://www.nlc-bnc.ca/iflami/rtl2/rtued.htm>

46. <http://www.emich.edu/public/library/loex.html>

47. για να γραφτείτε συνδρομητές στείλτε μήνυμα στη διεύθυνση: LISTSERV@BINGVMB.CC.BINGHAMTON.EDU

48. BI-L digest-24 Apr. 1997 to 25 Apr. 1997, 8.

Η *IFLA* διατηρεί επίσης λίστα συζητήσεων με την ονομασία *User_ecf*⁴⁹. Γενικότερου ενδιαφέροντος, που θίγει όμως και ζητήματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, είναι η *LIBREF-L*. Θέματα που περιλαμβάνει είναι οι παραδοσιακές πληροφοριακές υπηρεσίες, η εκπαίδευση προσωπικού και η επίδραση των CD-ROM και της online έρευνας στις πληροφοριακές υπηρεσίες⁵⁰.

Προτάσεις

Η σχετική με τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση δραστηριότητα και βιβλιογραφία ανθεί σε άλλες χώρες. Οι έλληνες βιβλιοθηκάριοι μπορούν να αντλήσουν πολλές ιδέες από τη μακρόχρονη και πλούσια εμπειρία των ξένων συναδέλφων τους. Πρέπει όμως ταυτόχρονα να θυμόμαστε πως δεν είναι δυνατό να αντιγραφεί ακριβώς ως έχει κανένα από τα προγράμματα άλλων βιβλιοθηκών, και μάλιστα χωρών, όπου το εκπαιδευτικό σύστημα διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από το ελληνικό, η δε δομή, το περιεχόμενο και οι υπηρεσίες των βιβλιοθηκών δεν έχουν καμιά σχέση με τις ελληνικές βιβλιοθήκες. Μπορούμε να διδαχτούμε πολλά από την εμπειρία των άλλων, θα πρέπει όμως να εφαρμόσουμε προγράμματα τα οποία έχουμε διαμορφώσει ειδικά για τις ανάγκες μας, με βάση τις συγκεκριμένες απαιτήσεις του κοινού μας και τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Δεν είναι δυνατό να καταφέρουμε από τη μια στιγμή στην άλλη, και μάλιστα εμείς οι βιβλιοθηκάριοι, να αλλάξουμε το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Πιστεύω, όμως, πως μπορούμε να κάνουμε μερικά μετρημένα και καλά σχεδιασμένα βήματα, τα οποία μπορεί να οδηγήσουν στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου της βιβλιοθήκης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Προτείνω να σκεφτούμε όλοι μας το χώρο στον οποίο δρούμε και να προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε εκπαιδευτικό προσωπικό το οποίο ήδη εφαρμόζει αυτές τις εκπαιδευτικές μεθόδους της ενεργητικής μάθησης. Να πλησιάσουμε αυτά τα άτομα, να συνεργαστούμε μαζί τους και να ετοιμάσουμε υλικό, που θα στηρίξει την κοινή προσπάθεια για τη δημιουργία "εκπαιδευμένων καταναλωτών των πληροφοριών". Είναι, πιστεύω, σημαντικό να αρχίσουν οι φοιτητές στα ιδρύματά μας να μαθαίνουν πώς δημιουργούνται οι πληροφορίες, πώς είναι οργανωμένες οι επιστήμες και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους επικοινωνούν οι επιστήμονες μεταξύ τους. Μόνο έτσι θα είναι σε θέση να συνεχίσουν και στο μέλλον, μετά την αποφοίτησή τους από τα τριτοβάθμια ιδρύματα, να αναζητούν τη νέα πληροφόρηση και να παραμένουν ενημερωμένοι για τις εξελίξεις στους τομείς απασχόλησης ή ενδιαφέροντος τους.

Για τη θεωρητική κατάρτιση και την πρακτική εξάσκηση ενδιαφερόμενων βιβλιοθηκάριων προτείνεται η άμεση οργάνωση σεμιναρίου για Βιβλιογρα-

49. για να γραφτείτε συνδρομητές στείλτε μήνυμα στη διεύθυνση: major-domo@email.rutgers.edu

50. για να γραφτείτε συνδρομητές στείλτε μήνυμα στη διεύθυνση: LISTSERV @ KENTVM.KENT.EDU

φική Εκπαίδευση, στο πλαίσιο της Οριζόντιας Δράσης για τον εκσυγχρονισμό των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Από το σεμινάριο αυτό μπορεί να επιλεγεί ένας πυρήνας βιβλιοθηκάρων, που θα κριθεί πως διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα και απασχολούνται σε περιβάλλοντα που επιτρέπουν και ενθαρρύνουν καινοτόμες προσπάθειες. Αντικείμενο εργασίας της ομάδας αυτής θα είναι η εκπόνηση γενικών κατευθυντήριων γραμμών για το σχεδιασμό και την οργάνωση προγραμμάτων Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης σε ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Συγχρόνως θα πρέπει τα άτομα αυτά να πραγματοποιήσουν ενημερωτική εκστρατεία για τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση στους χώρους εργασίας τους, ώστε να διαμορφωθεί το κατάλληλο κλίμα για το επόμενο βήμα που είναι η υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων. Οι διοικήσεις των ιδρυμάτων, αλλά και το διδακτικό προσωπικό πρέπει να δεχτούν και να υποστηρίξουν την αναγκαιότητα και τη χρησιμότητα της Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης. Διαφορετικά, όπως καταδεικνύεται και από τη διεθνή βιβλιογραφία, κάθε προσπάθεια των βιβλιοθηκάρων είναι καταδικασμένη σε μαρασμό και εξαφάνιση.

Τα τμήματα βιβλιοθηκονομίας θα πρέπει να συνεργαστούν και να αποφασίσουν αν είναι αναγκαίο να συμπεριληφθούν στα προγράμματα τους σχετικά μαθήματα. Οι δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία σήμερα επιτρέπουν νέες προσεγγίσεις σε θέματα εκπαίδευσης. Θα πρέπει και εμείς οι βιβλιοθηκάριοι να εκμεταλλευτούμε αυτές τις προκλήσεις και να οργανώσουμε κύκλους μαθημάτων που θα απευθύνονται σε κοινό που δεν περιορίζεται ή προσδιορίζεται γεωγραφικά. Δεν είναι απαραίτητο να οργανώσουν και τα τρία τμήματα το ίδιο μάθημα. Μπορεί να γίνει ένας καταμερισμός και κάθε Τμήμα να αναλάβει την οργάνωση ενός διαφορετικού μαθήματος, το οποίο όμως θα μπορούν να παρακολουθήσουν φοιτητές και από τα άλλα τμήματα, χωρίς απαραίτητα να μετακινούνται προς τον τόπο διεξαγωγής των μαθημάτων. Η εκπαίδευση εξ αποστάσεως παρέχει αυτή τη δυνατότητα. Τέλος προτείνεται το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης να αποτελέσει το κέντρο αναφοράς για θέματα Βιβλιογραφικής Εκπαίδευσης, να συλλέγει και να κάνει διαθέσιμο ή να παραπέμπει σε σχετικό υλικό που παράγεται από διάφορες βιβλιοθήκες, να παρακολουθεί τη σχετική βιβλιογραφία, να εκδίδει ενημερωτικό δελτίο και να διοργανώνει σεμινάρια για τη συνεχή επιμόρφωση των βιβλιοθηκάρων.

Διδακτικό για όλους μας είναι το ακόλουθο απόσπασμα: "Ποιους πρέπει να εκπαιδεύουμε; Ασφαλώς το χρήστη, αλλά είναι ουσιαστικό να εκπαιδεύουμε και ο ένας τον άλλο, να μοιραζόμαστε μεταξύ μας τις γνώσεις μας και τα εργαλεία μας. Οι πόροι μας και η υποστήριξη που έχουμε είναι περιορισμένοι και θα παραμείνουν έτσι, και αυτό σημαίνει πως κάθε καινούρια (και παλιά) καλή ιδέα και πρόγραμμα που σχετίζονται με τη Βιβλιογραφική Εκπαίδευση πρέπει να γίνονται γνωστά σε όλους μας. Έχει ειπωθεί πως εκείνος

που διδάσκει δασκάλους είναι διπλά ευλογημένος, γιατί οι καρποί των κόπων του πολλαπλασιάζονται χιλιαπλάσια"⁵¹.

51. Mimi Dudley, "A Philosophy of Library Instruction", *Research Strategies*, 1:2 (Spring 1983), 63.